

FRAKNÓI- CENTENÁRIUM

- * 2024. febr. 27. (8. Fraknói Műhelyelőadás) [*181]
- * NAGYVÁRAD, 2024. máj. 2–3. és RÓMA 2024. jún. 6.
(Emlékkonferenciák)
- * BUDAPEST, 2024 nov. 19. (kegyeleti és tudományos
megemlékezés, Fraknói Emlékkönyv)
- * 2025. febr. 26. (12. Fraknói Műhelyelőadás) [*182]

FRAKNÓI VILMOS ÉS A PÜSPÖKI KAR

A római történeti intézet alapítástörténetéhez (1910–1913)

TUSOR PÉTER

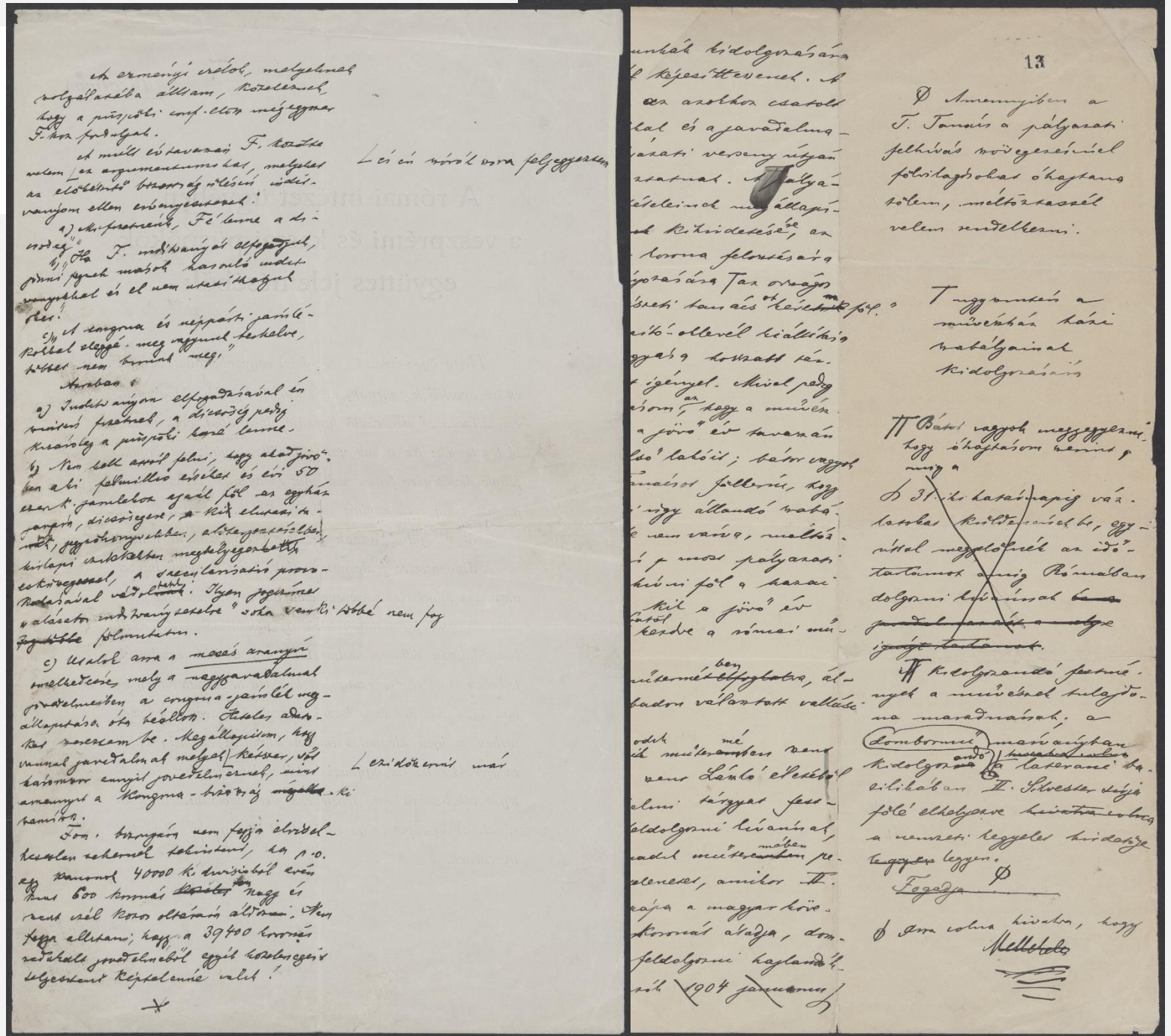
(PPKE BTK, Fraknói Kutatócsoport – HUN-REN MGyI)

I 2. Fraknói Műhelyelőadás, KPI

A FORRÁSBÁZIS

- OSzK Fol. Hung. 1749 (Fraknói gyűjteménye)
- Fraknói és Majláth levélváltásai (PL)
- Hornig Károly hivatali levelezése (VFL)
- Püspökkari jegyzőkönyvek (VFL, GYEL, KFL, EFL)
- Széchényi Miklós emlékiratai (EFL)

I. TÁRGYALÁSOK A PÜSPÖKI KARRAL (1910. JÚLIUS–1911. MÁRCIUS). I/A: A NYITÁNY

- * Korábbi hivatalos alapítási kezdeményezések (1894, 1903/1905)
- * Megbeszélés, levélváltások Mailáth erdélyi püspökkel, Zichy János kultuszminiszter előzetes megkeresése közvetítésével; véleménykérés Hornig Károly veszprémi és Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspöktől
- * **1910. aug. 20-**ai alapítási előterjesztés a püspöki karhoz (történeti és művészeti intézet számára adja két római házát 348 000 frank értékben, 100 000 korona alapítványt létesít, váradi kanonoki jövedelme 25 000 koronán felüli részét, különféle ingóságokkal mindösszesen: **500 000 korona** + hagyatéka jórészét végrendeleti úton, szentjobbi apátsága teljes jövedelemét: ***in perpetuum incorporatio***)
- * Az alapítási előterjesztés 1910. okt. 15-ei módosítása (szentjobbi apátság kicsatolása, a váradi kanonoki jövedelemét kötné le)
- * A püspöki kar 1910. nov. 12-ei ülése. Kedvező fogadtatás, a **négyes bizottság** kiküldése (a leendő váradi püspökkel egyetértésben járjanak el)

Mailáth Ágoston
erdélyi püspök
1910. aug. 20.

HISTORIZMUS ÉS KATOLICIZMUS PATRIOTIZMUS – PROGRESSZIÓ

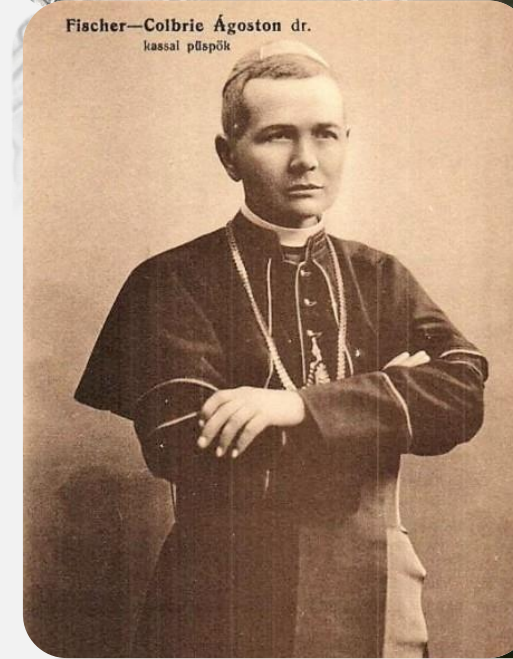
- „Kétségen felül áll az, hogy Róma tudományos és művészeti kincseinek, antik és keresztény emlékeinek tanulmányozása azt az emelő és nemesítő hatást, amit a múltban gyakorolt, jelenleg és a jövőben is érvényesíteni képes. Ez a felfogás Európa összes művelt nemzetét arra készítette, hogy az Örök Városban tudományos és művészeti intézeteket létesítsenek. Hogy soraikból a magyar ne hiányozzék...”
- „Azon óhajtástól vezérelve, hogy ez a két intézmény a katolikus és a nemzeti kultúra szolgálatában **állandóan** megalapíttassék, és üdvös hatását fokozott mértékben érvényesítse...”
- „...a Szent Jobb őrzésére alapított apátság javadalmának a római intézetek javára adományozásával a **modern nemzeti életnek** hatalmomban folyton emelkedő **két tényezője**: a **tudomány** és **művészet** mintegy a Szent Jobb védnöksége alá helyezettnek, áldásaink részesévé válnék.
- Ily módon elődeink súlyos hibáját, melyet azzal követtek el, hogy Szent István római alapítványát pusztulni, megsemmisülni engedték, jóvá tenné az ő szent jobbja.”

I. TÁRGYALÁSOK A PÜSPÖKI KARRAL (1910. JÚLIUS–1911. MÁRCIUS). I/B: A 4-ES BIZOTTSÁG ÁLLÁSFOGLALÁSAI

* Széchényi Miklós győri püspök: Méltatja Fraknói célkitűzését, a szentjobbi apátsági **javadalom lekötését** azonban a római történeti és művészeti intézet számára **aggályosnak tartja**, hiszen nem tisztán egyházi intézményekről van szó, és az apátsági bevételek szélesebb kulturális célra fordítása **veszélyes precedenst** teremtene, kiváltképpen az egyházi birtokok **szekularizációját** követelő közhangulatban. „Fonák helyzetnek” nevezi, hogy Fraknói 1894 óta mindenfelé létezőnek hirdette római intézetét, most meg a püspöki karhoz fordul tulajdonképpen létrehozásukra.

* Hornig Károly veszprémi és Fischer Colbrie Ágoston kassai püspök közös állásfoglalásában messzemenően támogatja Fraknói előterjesztését, annak eredeti, 1910. aug. 20-ai formájában. Hasonló inkorporációs előzményekre hivatkoznak (bécsi *Frintaneum*, *Theresianum*, pesti egyetem/KPI), **nem tartják szekularizációs precedensnek**. Felzárkózhatnak e téren a nyugati nemzetekhez, a megvalósulás növelni fogja a magyar egyház megbecsültségét, szorosabbra fűzi a kapcsolatokat a Szentszékkal.

* Csernoch János csanádi püspök: Szentjobb megtartását javasolja javadalmas apátságként, évi 30 000 koronát fordítsanak a római intézetekre, a maradék a mindenkori apáté. Ha e javaslata nem megvalósítható, Veszprém–Kassához csatlakozik.

A „SZENT ISTVÁN TÖRTÉNETI ÉS EGYHÁZMŰVÉSZETI INTÉZET” ALAPSZABÁLYZATA

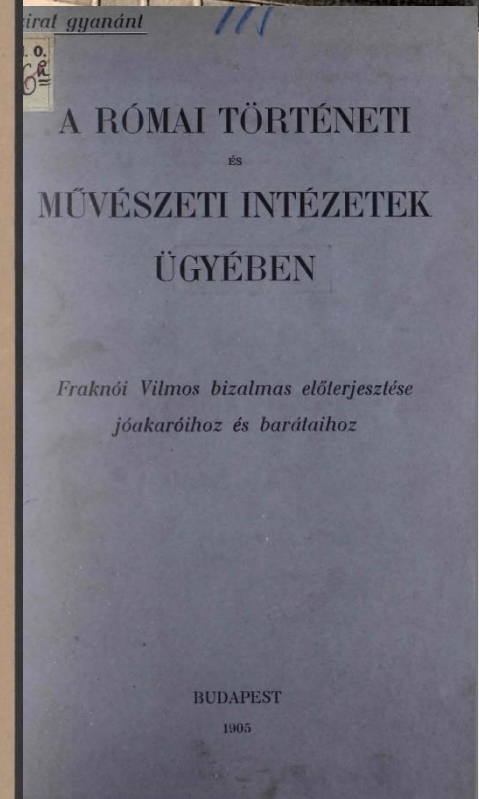
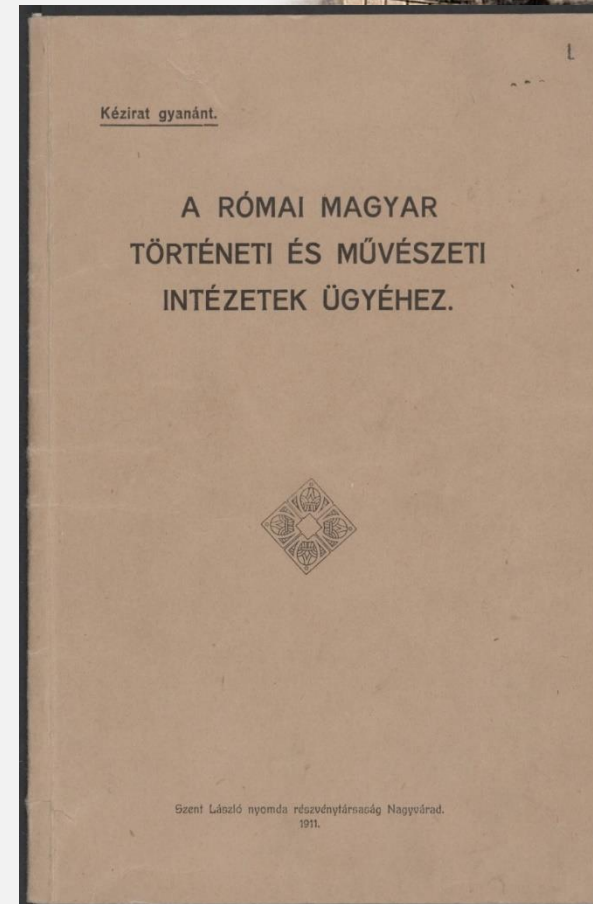
- * „A történeti intézet főadata a biblia- és egyháztörténet, a régészet, műtörténet és kánoni jog magyarországi művelőinek tudományos szakképzettségük kifejlesztésére, **tudományos kutatásokra** és **irodalmi feladatok** megoldására alkalmat és eszközöket nyújtani.”
- * „A művészeti intézet főadata: az egyházi festészet, szobrászat és építészet magyarországi művelőinek művészi képzettségük kifejlesztésére és művészeti feladatok megoldására alkalmat és eszközöket nyújtani.”
- * Uralkodói védnökség, püspökkari felügyelet **püspök-kurátor** útján, aki az Igazgatótanács elnöke. Tagok: a SzIT tudományos osztályának elnöke, a minisztérium egyházi osztályának katolikus vezetője, a leendő egyházművészeti tanács elnöke és a teológiai kar mindenkoros dékánja (1905-ben még a szentjobbi apát, üresedés esetén a **Központi Szeminárium rektora...**)

- * **A két intézetet egy igazgató vezeti**
- * Történeti intézetnek négy belső egyházi (pályázat útján, egy hely a nagyváradi egyházmegyéé), két külső világi katolikus ösztöndíjas tagja van (SzIT és MTA prezentálhatja), utóbbiak szállásra, ellátásra is kapnak juttatást; a művészeti intézetben 2–4 művész kap műtermet és lakást, pályázati úton; **tudományos munkák kiadása (MVH)**

I. TÁRGYALÁSOK A PÜSPÖKI KARRAL (1910. JÚLIUS–1911. MÁRCIUS). I/c: A NAGYVÁRADI SZÉKESKÁPTALAN OPPOZÍCIÓJA

- * 1911. február 6-i határozat: „Minthogy főt. dr. Fraknói Vilmos vál. püspök Óméltósága **káptalanunk előleges tudta nélkül** a történelmi és művészeti célok fejlesztésére Rómában megszerzett intézetei fenntartására – **letett esküjét is érintve** – oly ajánlatokat terjesztett a püspöki szék üresedése alatt a nagymélt. püspöki karhoz, **melyek káptalanunknak alkotmányát és önálló rendelkezési jogát veszélyeztetik**, ezért káptalanunk értesíti Óméltóságát, hogy alternatív ajánlatai tarthatatlan voltáról igyekeztünk a közvéleményt hírlapi úton felvilágosítani és intézkedtünk arra nézve is, miszerint erre vonatkozó álláspontunkat kifejtő emlékirat mielőbb a nagymélt. püspöki kar elé terjesztessék”.
- * Fetser Antal püspök-helnyök 1911. márc. 4. levél + füzet. **Ellenzi** akár a kanonoki stallum, akár a szentjobbi apátság **teljes vagy részleges lekötését**, a szentjobbi apátság a Szent Jobbot „örző” budai várplébánosnak kellene adományozni a jövőben.
- * Sajtónyilvánosság: Budapesti Hírlap (jan./febr. ford.); Tiszántúl, febr. 8.

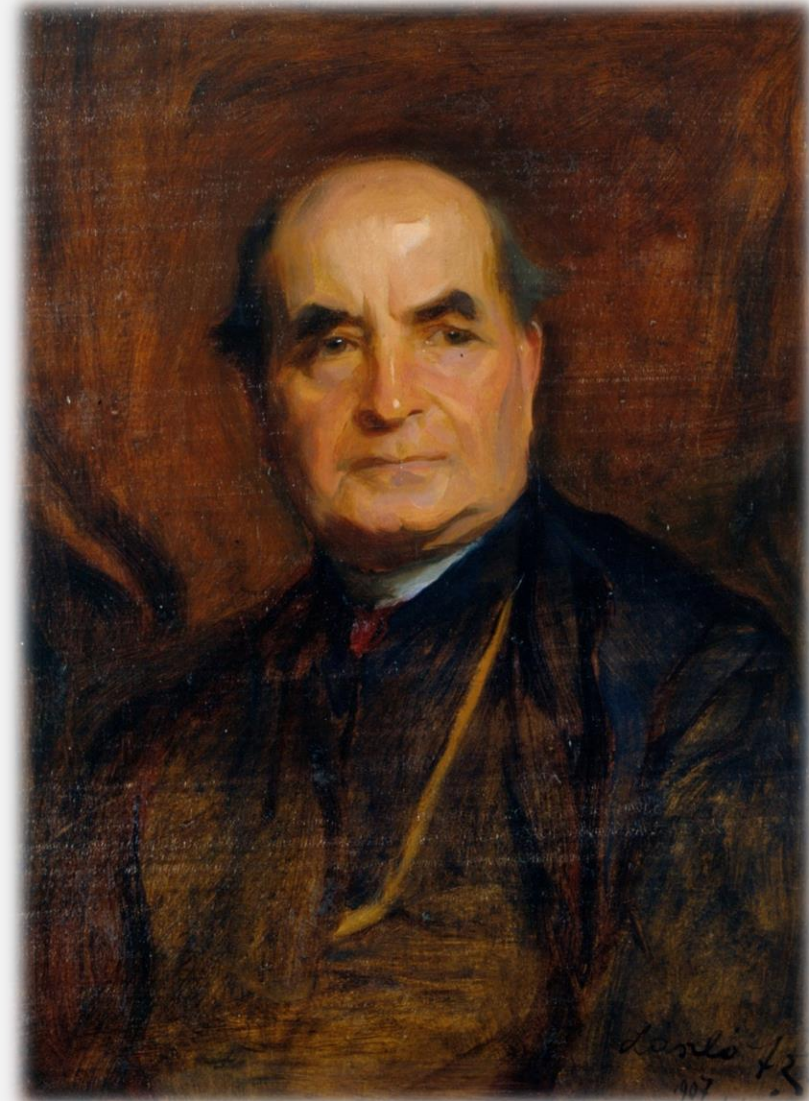

I. TÁRGYALÁSOK A PÜSPÖKI KARRAL (1910. JÚLIUS–1911. MÁRCIUS). I/D: AZ 1911. MÁRCIUS 30-AI PÜSPÖKKARI ÜLÉS

- Előzetes állásfoglalások a 4-es bizottság véleményei és a „váradi” füzet ismeretében:
 - * Veszprémi, kassai, csanádi, erdélyi, munkácsi, pécsi, nyitrai püspökök, a pannonhalmi főapát és a kalocsai helynök, továbbá bizonyos korlátozásokkal a besztercebányai és szatmári püspök támogatja, s talán a történész Vaszary is (a budai várplébános ,*sensu lato*’ öre a Szent Jobbnak).
 - * Ellenzi: Győr, Nagyvárad, Eperjes, Szepes és Szombathely, tulajdonképpen tartózkodik a gyulafehérvári és váradi román ordinárius (Székesfehérvár, Rozsnyó, Eger, Szamosújvár és Lugos véleménye nem ismeretes) [A támogatók vs. ellenzők **I2:5**]
 - * Hornig bizottság elnök beszámolója után a püspöki kar a további tárgyalásokat az újonnan kinevezett nagyváradi püspökre, gróf **Széchényi Miklóstra bízta** (nemcsak a *stallum litterarium*, hanem a **szentjobbi apátság felügyelete** is a **nagyváradi egyházmegyéhez tartozott**).

II. TÁRGYALÁSOK AZ ÚJ NAGYVÁRADI PÜSPÖKKEL (1911. ÁPRILIS–1912. JANUÁR) II/A: FRAKNÓI VISSZAKOZÁSA

- * Fraknói a Széchenyi Miklós kinevezésének hírére annak a püspöki karból legerősebben ellenző álláspontja ismeretében visszavonja alapítási előterjesztéseit.
- * Az új főpásztor 1911. máj. 30-ai nagyváradi beiktatására el sem megy, hanem Karlsbadból kéri hosszú levélben rehabilitációját az őt esküszegéssel vádoló káptalannal szemben. Kijelenti: a püspöki kar támogatásával vélte biztosabbnak kanonoktársai kooperálását.
- * 1911. június elején Zichy János kultuszminiszter közvetítését kéri Széchenyi felé a rezidenciakötelezettség aló felmentés meghosszabbítása végett .

II. TÁRGYALÁSOK AZ ÚJ NAGYVÁRADI PÜSPÖKKEL (1911. ÁPRILIS – 1912. JANUÁR). II/B: SZÉCHÉNYI OBSTRUKCIÓJA

- * Széchényi Miklós nagyváradi püspök nem fogadja el Fraknói visszaközését, 1911. őszétől szóbeli és írásbeli tárgyalások kezdődnek. Immáron csak a történeti intézetről van szó, a művészetit mint egyházi fenntartás szempontjából problémásat, Széchényi elutasítja.
- * Számos részletkérdésben elveti, felülbírálja Fraknói újabb és újabb alternatív javaslatait (szentjobbi, kanonoki javadalom bárminemű lekötése továbbra sem jöhet szóba, mint „szekularizációs precedens”)
- * A Széchényi által átdolgozott alapszabálytervezet Fraknói szerint „vegetálásra” készítené az római intézetet
- * Fraknói nem kap intézményes fenntartói garanciákat, életében „szabadon jótékonykodhat e célra javadalmaiból”, Széchényi és vele a nagyváradi egyházmegye legfeljebb Fraknói halála után vállalná az püspökkari ellenőrzés alá rendelt intézet finanszírozását a szentjobbi apátság terhére felveendő 450 000 koronás kölcsön hozamából.

II.C: A FRAKNÓI-VILLA ELVÉSZ AZ EGYHÁZ SZÁMÁRA

- * Fraknói nem kapja meg az általa beépíteni kívánt garanciákat a rezidencia alóli élethossziglani felmentésre, javadalmi elvesztésétől tart, nem látja biztosítottak a római intézet **intézményes és funkcionális** működését, ráadásul Széchényi a korábbi felajánlásokon túl további évi 50 000 koronát követel Fraknóitól.
- * Fraknói, 1912. jan. 20.: „Élénk sajnálattal jelentem, hogy az ajánlat elfogadásának mellőzhetetlen feltétele gyanánt Nagyméltóságod által megállapított módosítások fogantatására magamat el nem határozhatom... Mivel már most a római történeti intézet létesítése lehetetlenné vált, a mai napon az alapítványul szánt 150 000 koronából százezret a Szent István Társulatnak és ötvenezret a Magyar Tudományos Akadémiának rendelkezésére bocsátottam.” Egyúttal – váradi kanonoki jövedelmeiből épített – villáját az MTA számára ajánlotta fel. (A tulajdonjog végül a magyar államé lett, az MTA 1948/49-ig kezelője lett az ingatlannak.)

III. KTEKINTÉS (1912–1913)

- „Kedves Barátom! Megbocsátod, hogy ezt a kissé mefisztói gondolatot irigylem Tőled, azt ti., most rájok háritani az egészet azokra, kik szép eszméket agyonütni nem átallották. De megbocsátod annak konstatálását is: mennyire volt igazam, mikor már évek előtt azt tanácsoltam Neked: ne kezd a dolgot a püspöki karral és karnál, hanem szerezd Őfelsége „előbbeni” jóváhagyását. Hogy én a püspöki karban az indítványnak szószólója leszek, magától értetődik, erre most már nem lesz szükség, mert ha úgy indítod meg a mozgalmat, amint jelzed, ki nem térhetnek többé az urak, bármily kevés legyen egyesekben is az érzék ily nobilis eszmék iránt.” **Hornig Fraknóihoz, 1912. febr. 16.**

„Kedves Barátom! Hogy a püspökök most már Veled szemben nem igen közlékenyek, azt csak Magadnak tulajdoníthatod, akinek fellépése újabban olyan, amellyel senki sem azonosíthatja magát... Min töröm most a fejemet, azt két okból nem mondom el Neked. Először, mert még magam sem tudom határozottan, es másodsor, mert attól tartok, hogy nervozitásodban ismét olyant tentálnál, ami az egészet végképp tönkretenné... Hogy mit akartál, arról a veszprémi egyházmegyei levéltár fog bizonyóságot tehetni, s aki az ott felhalmozott iratokat valaha majd kérendi, kénytelen leend ismét egyszer azt mondani: *in magnis et voluisse sat est* – a gondolat prioritása örökké a Tiéd marad.” **Hornig bíboros Fraknóihoz, 1913. január 28.**

IV. ÖSSZEGLZÉS

- * Koncepcionális (tradicionális vs. progresszív ekkleziológia) és *in personam* (szabatkömvesség vádja) ellentétek
- * Kedvezőtlen közhangulat az egyházi nagybirtokok körül
- * Az egyházkormányzat belső inerciája
- * Fraknoi stratégiai hibát vét, hogy nem az uralkodónál kezdeményezett (korábbi inkorporációk mind állami kezdeményezések); egyházi autonómia priorizálása!
- * állami történeti intézet megalapítása MTA közreműködésével 1913 tavaszára zökkenőmentesen végbemegy
- * Szent István Történeti és Egyházművészeti Intézet eszméje 2025-ben is akutális, motiváló

IN MAGNIS ET VOLUISSE SAT EST!

Magyarország egyházmegyéi és püspökei (1804–1918).

Intézménytörténeti és életrajzi lexikon I–IV

szerk. Szirtes Zsófia–Tusor Péter–Rupert Klieber

Budapest 2025 (948 p.)

COLLECTANEA STUDIORUM ET TEXTUUM

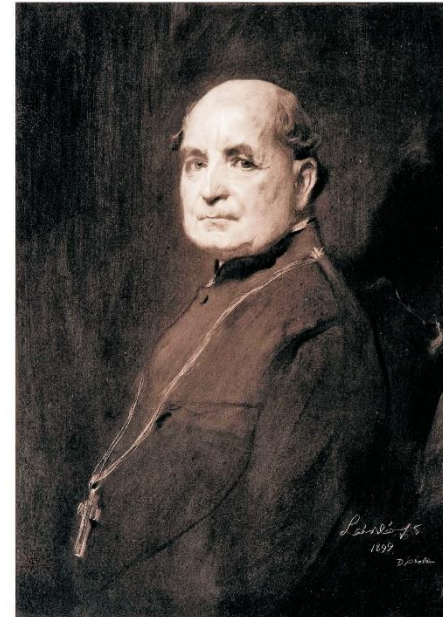
CLASSIS I, VOL. 7

MAGYARORSZÁG EGYHÁZMEGYÉI
ÉS PÜSPÖKEI (1804–1918)
INTÉZMÉNYTÖRTÉNETI ÉS ÉLETRAJZI LEXIKON
I–IV.

Szerkesztette
SZIRTES ZSÓFIA, TUSOR PÉTER, RUPERT KLIEBER

BUDAPEST
2025

FRAKNÓI VILMOS

nagyváradai kanonok, szentjóbbsi apát, arbei választott püspök emlékének

FRAKNÓI VILMOS
1843–1924